

9.Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Tekke Tasavvuf Edebiyatı Nazım Biçimleri Konu Anlatımı

Tekke Edebiyatı Nazım Türleri

Tasavvuf-Tekke Edebiyatı İslamiyet'in ve tasavvuf felsefesinin etkisiyle ortaya çıkmış; İslamiyet'in yayılmasını sağlamış, zamanla edebî eserlerde de işlenmiş, din ve tasavvuf, edebiyat aracılığıyla halka yayılmaya çalışılmıştır. Hoca Ahmet Yesevî, Anadolu Türklerinin geliştirdiği tasavvuf edebiyatının ilham kaynağı olmuştur. O'nun Divan-ı Hikmet adlı tasavvufi eseriyle ve Orta Asya'dan Anadolu'ya gönderdiği öğrencileriyle Türk tasavvuf edebiyatının XIII. yüzyılda temelleri atılmıştır. Bu edebiyat, Yunus Emre ile en mükemmel anlatım yeteneğine ulaşmıştır. Dinî-tasavvufi Türk edebiyatı (Tekke edebiyatı)nda esas olan sanatlı, süslü söyleyiş değil, dinî-tasavvufi düşünceyi halka yaymaktır. Şair, içinde bulunduğu tarikatın düşünce sistemini, felsefesini yaymak için şiiri bir araç olarak kullanmıştır. Tekke şairlerinin çoğu tarikatlerde yetişmiş şeyh ve dervişlerdir. Tekke şiiri, Divan şiirinden de nazım şekilleri almıştır. Ayrıca hem hece hem aruz vezni kullanılmıştır. Dil sadedir, çünkü halka yöneliktir. Dini - Tasavvufi halk edebiyatında şiir türleri şunlardır:

İLAHİ. Allah aşkını konu edinen, Allah'ı övüp ona yalvarmak için yazılan ve söylenen şiirlere ilahi denir. İlahiler, Mevlevilerde "âyin", Halvetilerde "durak", Gülşenilerde "tapuğ", Alevi-Bektaşî tarikatlerinde "deme, nefes", kimi tarikatlerde de "cumhur" adını alır. İlahiler, genellikle hece ölçüsünün 7'li, 8'li kalıbıyla söylenir. 11 'li hece ölçüsüyle söylenen ilahiler de vardır. Dörtlük sayısı 3-7 arasındadır. Kafiye düzeni koşmaya benzer: "abab cccb dddb..." İlk dörtlüğün uyak düzeni "xbxb" ya da "aaab" şeklinde de olabilir. İlahi denince akla ilk gelen, Yunus Emre'dir. Daha sonra Eşrefoğlu Rumi, Niyazi Mısrî, Aziz Mahmut Hüdayî de ilahiler yazmıştır.

NEFES. Bektaşî şairleri tarafından söylenen tasavvuf şiirlerine nefes denir. Bu şiirlerde peygamberimiz Hz. Muhammet ve Hz. Ali'ye duyulan sevgi işlenir. Ayrıca tasavvuftaki vahdeti vücut (varlık birliği) kavramı anlatılır. Pir Sultan Abdal, nefesleriyle ünlüdür. Dörtlükler hâlinde hece ölçüsünün 7, 8 ve 11'li kalıpları ile yazılır. Az da olsa aruzla yazılan örnekleri vardır. Kafiye düzeni koşmanın gibidir.

ŞATHİYE. Dinin ilkelerinden, inançlardan teklifsizce ve alaycı bir dille söz ediyormuş gibi bir izlenim taşıyan şiirlerdir. Görünüşte saçma sanılan bu şiirler aslında toplumun ve insanların eleştirisini yapmakla birlikte tasavvuf kavramlarını anlatır. Genellikle Bektaşî şairleri tarafından söylenir. Bu tarz şiirlerde tasavvufa bağlı görüşler, şaşırtıcı bir alaycılık içerisinde dile getirilir. Ancak bu söyleyiş, bildiğimiz manada alay anlamına gelmez. Bu şiirde anlatılanların tasavvufta derin manaları vardır. 11 'li hece ölçüsüyle ve dörtlük nazım birimiyle yazılmıştır. Ahengi sağlamak için uyak ve redif kullanılmıştır.

DEVİRİYE. İlahiye benzer tasavvuf şiiridir. Bu şiirler ezelden beri var olan insan ruhunun Allah'tan gelip tekrar Allah'a dönmesi düşüncesini ele alır. Dörtlük nazım birimi kullanılmıştır. Uyak düzeni "abab, cccb..." biçimindedir. Halk şiirine özgü nitelikler ağır basmaktadır.

NUTUK. Tekke önderlerinin, pirlerin ve mürşitlerin, tarikate yeni girenlere tarikatın adabını, derecelerini öğretmek amacıyla yazdıkları öğretici şiirlere nutuk adı verilir. 11 'li hece ölçüsüyle söylenir.

BATI KAYNAKLI NAZIM BİÇİMLERİ

SONE. Servet-i Fünun döneminde Fransız edebiyatından alınmıştır. Bütün Avrupa edebiyatlarında soneye rastlanır. Sone daha çok lirik konulara elverişli olduğundan sevilmiş ve tutulmuştur. On dört mısradan oluşan bir nazım biçimidir. Sonenin ilk iki bendi dörder, son iki bendi üçer dizelidir. Sonenin ilk iki bendi son iki üçlükte söylenecek duygu ve düşünce için bir hazırlık, bir giriş bölümüdür. Özellikle son dize duygu yönünden en güçlü dize olur ve şiirin bütün etkisini üzerinde toplar. Kafiye şeması, abba - abba – ccd - ede veya abba - abba – ccd – eed şeklindedir.

TERZA-RİMA. Servet-ı Fünun şairleri tarafından batıdan alınarak edebiyatımıza kazandırılmış nazım biçimidir. Üçer dizeli bentlerden oluşur, Son bent genellikle tek dizeden meydana gelir. Bent sayısında herhangi bir sınırlama yoktur. Son dizenin şiirin en güçlü ve etkili dizesi olmasına dikkat edilir. Kafiye düzeni örüşük kafiyedir. “aba - bcb – cdc - e” Terza-rima Türk şiirinde ilk olarak Tefik Fikret tarafından denenmiş; fakat en güzel örneklerini Ali Canip Yöntem vermiştir.

TRİYOLE. On mısralı bir nazım biçimidir. İlk iki dizelik bir parçadan sonra dörder dizelik iki bent gelir. Başta yer alan iki dizenin ilki birinci dördünlüğün, ikincisi ikinci dördünlüğün son dizesinde tekrar edilir. Kafiye düzeni “ab - aaaa – bbbb” şeklindedir.

BALAD. 14. yy.da doğmuş dans şarkısıdır. Gülünç ve acıklı olayları dile getiren şiirlerdir. Bir çeşit manzum masaldır. Üç uzun bir kısa bentten (sunu parçası) oluşur. Genellikle çapraz kafiye kullanılır. “abab” Edebiyatımızda fazla yaygın değildir.

SERBEST MÜSTEZAD. Müstezat'ın daha özgürce kullanılmış biçimidir. Sembolizmin yaygın olduğu bir dönemde Fransa'da ortaya çıkan bir şiir şeklidir. Servet-ı Fünun ve Fecr-ı Ati şairlerince kullanılmıştır. Uzun ve kısa dizeler düzenli veya düzensiz olarak sıralanabilir. Belirli bir kafiyeleniş görülmez. Serbest müstezatta nazım nesre yaklaştırılmıştır. Serbest müstezat Tefik Fikret, Ahmet Haşim ve Cenap Şehabettin tarafından çok kullanılmıştır.